

Jelisei Heikkilä

Näkökohtia kanonisen oikeuden nomenklatuuriin

Tässä artikkelissa pyritään kartoittamaan ortodoksisen kirkon kanonien korpuksessa esiintyviä terminologisia vastineista sanalle ”kanoni”, κανών, jotka viittaavat tiettyyn kirkolliseen sääntöön. Artikkelin tarkoituksena on myös selvittää normatiivisten termien suomenkielisiä vastineita ja lopulta arvioida niiden käyttöyhteyttä suomenkielisessä kanonien laitoksessa.

Ovatko kanonit sääntöjä vai säädöksiä?

Kanonisen oikeuden nomenklatuurista eli systemaattisen termistön tutkimisesta on tullut olennainen osa ortodoksista kanonistiikkaa, koska kanonien korpuksessa esiintyvä normatiivinen termistö on varsin kaukaiselta ajalta. Termistön tutkimisella saadaan lisäksi kuva siitä, kuinka kirkon kanoninen traditio ”nimeää itseään” ja miltä osin se on yhteydessä aikansa kieleen ja kulttuuriin. Useat tutkijat ovat syventyneet kanonien termistöön ja itse hallitsevan κανών (kanoni) -sanan tutkimiseen.¹ Κανών on kuitenkin vain yksi kirkon sääntöihin viittaava termi muiden joukossa. Tämän pohjalta voidaan kysyä: Ensinnäkin, mitä normatiivisia termejä kanonisessa oikeudessa käytetään ja mitä ei? Toiseksi, minkä merkityksen tietty termi antaa itse asiasisällölle? Kolmanneksi, mitä eroavaisuuksia termien käytössä voidaan havaita? Seuraavassa taulukossa on pyritty kartoittamaan niitä kreikan kielen substantiiveja kanonien korpuksessa², joita käytetään normatiivisesti.

Taulukko 1.

Käytetty termi	Esiintyminen kanonien korpuksessa
<i>κανών</i> (yksikössä tai monikossa, viitatessa tiettyyn kirkolliseen sääntöön)	Ankyra 14; I Nikea (325) 1, 2, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 18; Antiokia 2, 9, 19; I Konstantinopoli (381) 2, 6; Karthago 24, 134, 136; Efesos (431) 3, 8; Kalkedon (451) 1, 5, 8, 19, 22, 24, 26, 28; Trullo (691/2) 2, 3, 4, 6, 13, 16, 18, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 38, 40, 44, 49, 51, 53, 54, 55, 61, 64, 94, 96; II Nikea (787) 1, 2, 3, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20; Konstantinopoli (861) 2, 8, 9, 10, 11; Basileios Suuri 1, 3, 4, 10, 21, 47, 51, 88, 89; Gregorios Nyssalainen 4, 5, 6, 7; Kyrillos Aleksandrialainen 1; Gennadios Konstantinopolilainen 1
<i>κανών</i> (viitatessa kristilliseen käytäntöön tai perinteeseen)	Neokesarea 15, I Nikea 2, 6, 9, 10, 13, 15, 16, 18; Antiokia 2; Laodikea 1; Basileios Suuri 12; Gregorios Nyssalainen 5
<i>ῥος</i> (yksikössä tai monikossa, viitatessa tiettyyn kirkolliseen sääntöön)	I Nikea 15, 17, 18, 19; Ankyra 19, 21, 23; Antiokia 1, 6, 21; Sardika 4, 15, 16; Karthago 5, 18, 25/70, 86, 138; Kalkedon 4, 10, 14, 20, 28; Trullo 40, 81
<i>διάταξις, διάταγμα, διαταγή</i> ³ (yksikössä tai monikossa, viitatessa kirkolliseen tiettyyn sääntöön)	Apostolien 3, 49; II Nikea 1, 4; Konstantinopoli (861) 9, Basileios Suuri 88
<i>νόμος</i> (yksikössä tai monikossa, viitatessa tiettyyn kirkolliseen sääntöön)	I Nikea 13 ⁴ ; Konstantinopoli (861) 17; Hagia Sofia 3; Basileios Suuri 24, 50; Teofilos Aleksandrialainen 13
<i>θεσμός</i> (yksikössä tai monikossa, viitatessa tiettyyn kirkolliseen sääntöön)	Antiokia 3, 11, 23; Efesos 8; Kalkedon 12; Trullo 84; Hagia Sofia 2, (3) ¹ ; Basileios Suuri 87; Kyrillos Aleksandrialainen 3, 5

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että κανών-termi on yleisin viitatessa kirkollisiin sääntöihin. Normatiivisesti sitä käytetään 44 kertaa ennen Trullon kirkolliskokousta ja 40 kertaa Trullon jälkeen. Vastaavasti ὁρος-substantiivi, lukuun ottamatta ὀρίζω-verbiä (‘määritellä, määrittää, päättää’), ei esiinny Trullon kirkolliskokouksen jälkeen. Ορίζω-verbin populaarisuudesta kertoo jotain se, että kaiken kaikkiaan se esiintyy 145 eri kanonissa.⁶ On myös huomattava, että vaikka taulukon terminologia esiintyy yhtä lailla myös Bysantin lakikirjallisuudessa,⁷ νόμος (laki) -oikeustermin käyttö kano-neissa viittaa kuitenkin lähestulkoon aina Bysantin siviililakeihin⁸ tai Vanhaan testamenttiin.⁹ Jo viidennelle vuosisadalle tultaessa keisari Theodosiuksen lakikoodeksissa κανών tarkoittaa nimenomaan kirkon omaa sääntöä.¹⁰ Κανών-termin monimerkityksellisyydestä antaa ensiluokkaisen kuvan 14. vuosisadalla elänyt bysanttilainen kanonien tulkitsija Mathaios Blastares *Aankosellisen syntagmansa* (Σύνταγμα κατὰ στοιχείον) Προθεωρία-johdannossa. Tämä on ehkä ainoa merkittävä terminologinen selitys Bysantin aikakaudelta.¹¹

Blastareksen mukaan kanoni tarkoittaa puista suorakulmaa (τοῦ ὀρθοῦ ξύλου), jota käyttivät muurarit, puusepät ja muut käsityöläiset pintojen ta-soitukseen ja oikeiden kulmien muodostukseen. Kirkkoisät käyttivät sitä kielikuvan, troopin tavoin (τροπικῶς τῆ λέξει χρῆσάμενοι) tarkoittamaan asetuksia (διάταγματα). Kanoneja käyttivät myös useat muut taitavat henkilöt (πολλοῖς ἐτέροις [...] ἐπιστήμοσι) loogisen taiteen alalta (λογικῶν τεχνῶν), kuten kieliopintekijät, filosofit, lääkärit, muusikot (οἱ τὰς ἀρμονίας τῶν μελῶν συντιθέντες) sekä ne, jotka laativat siviililakeja (οἱ τοὺς πολιτικούς συντετάχασιν νόμους). He käyttivät termiä erotellakseen ja määrittelläkseen asioita. Kaikkein adekvaateinta termin käyttö on kuitenkin silloin, kun sillä viitataan isien ohjeisiin (διατάγματα). Niiden päämääränä (σκοπεῖν) on oikeaan uskoon ja Jumalaa rakastavaan elämään opastaminen.¹² Κανών-termin käyttö on kirjavaa myös itse kano-neissa. Sillä viitataan normien lisäksi muun muassa Raamatun kaanoniin¹³, papiston luetteloon (κατάλογος τῶν κληρικῶν)¹⁴ ja uskonohjeeseen (τὸν κανόνα τοῦτον τῆς πίστεως).¹⁵

Edellisen perusteella sana ”kanoni” näyttää viestittävän meille avoimesta ja vapaamuotoisesta normatiivisesta termistä. Kun kirkkoisät synodeissa ja omassa tuotannossaan etsivät sopivaa termiä kirkon säännöille eivätkä sysytä tai toisesta tavoitelleet ”väkevää” siviilijuridista termiä, κανών oli sopiva vaihtoehto. Myös ὁρος oli yhtä lailla käytössä aina Trullon kirkolliskokoukseen saakka. Syy ὁρος-termin asteittaiselle poisjäännille kirkon säädöksistä

on epäselvä. Tunnetut kanonisen oikeuden asiantuntijat metropoliitta Pavlos ja Périclès-Pierre Joannou arvioivat, että eriytyminen olisi tapahtunut jo neljännen vuosisadan lopussa.¹⁶ Eduard Schwartzin mukaan sitä käytettiin pääsääntöisesti dogmaattisissa asiayhteyksissä. Opillinen termistö oli aiheellista erottaa kurinpidollisesta – *oros kanonista*. Merkitykseltään dogmaattis-teoreettinen ὄρος oli muuttumaton, kun taas kurinpidollinen κανών oli paljon ”joustavampi”.¹⁷

Tätä näkemystä näyttäisivät tukevan Kalkedonin kirkolliskokouksen pöytäkirjat, jossa piispa Eusebioksen ja piispa Dioskoroksen kiivaan väittelyn yhteydessä tehdään selvä ero edellä mainittujen termien välillä:

[...] ei ole sellaista määräystä; ei ole kanonia jossa tämä todetaan.	οὐκ ἔστιν ὄρος τοιοῦτος οὐκ ἔστιν κανὼν τοῦτο διαγορευῶν
[...] Jos piispat päättivät, eikö se ole määräys?	ὄν ὤρισαν οἱ ἐπίσκοποι, οὐκ ἔστιν ὄρος;
Ei kai hän siis pidä, että se on kanoni?	μή γὰρ ἔχει ὅτι κανὼν ἔστιν;
Se ei ole kanoni [...].	οὐκ ἔστιν κανὼν.
Kanoni on toinen [asia], määräys toinen.	ἄλλο ἔστιν κανὼν, ἄλλο ὄρος. ¹⁸

Kanonisen oikeuden tutkijoista Heinz Ohme ja Hamilton Hess tekevät Schwartzin tavoin selvän merkityseron näiden kahden termin välillä. Toisen tulkinnan mukaan eräät patristiset ja oikeudelliset lähteet käyttäisivät ὄρος (definitiones) ja κανών (regulae) –termejä synonyymeinä. Tästä johtuen on esitetty, että kysymys kahden termin eroavaisuudesta tulisi toistaiseksi jättää avoimeksi.¹⁹

Hagia Sofian kirkolliskokouksen 3. kanonin kommentaarissa Ioannis Zonaras mainitsee, että θεσμός -termi viittaa usein kirjoittamattomiin sääntöihin ja traditioon.²⁰ Nikean toisen kirkolliskokouksen 7. kanonissa se esiintyy θεσμοθεσία-muodossa puhuttaessa nimenomaan kirjoitetusta ja kirjoittamattomasta lainsäädännöstä. Trullon 81. kanonissa se esiintyy ”säättää”-verbinä (θεσμοθετῶ).²¹

Voidaan siis huomata, että kanonit käyttävät monipuolista kieltä normeista, aivan kuten suomen kielessäkin on eroteltu sanat ”laki”, ”säädös”, ”säännös”, ”asetus” ja ”määräys” toisistaan. Taulukon 1 termistön suomenoksista on kuitenkin mainittava se, että apostolien ja ekumeenisten kirkolliskokousten kanonien suomennokset ovat paikoin epätarkkoja, joskus jopa

epäluotettavia. Paikallissynodioiden ja pyhiin isien kanonien suomennokset sen sijaan antavat sopivan tulkinnan taulukon termistölle.

Taulukon 1 termistö on pääsääntöisesti käännetty siinä muodossa, jossa se esiintyy apostolien, ekumeenisten kirkolliskokousten, paikallissynodioiden ja pyhiin isien kanonien suomennoksissa:

Κανών = säännös, säädös ja kanoni²²;

Ἔροϋς = säännös, määräys ja päätös²³;

Διάταξις, -[ταγμα], -[ταγή] = kaava, käsky, ohjesääntö, ohje ja määräys²⁴;

Νόμος = laki²⁵;

Θεσμός = laki, säädös, asetus ja säännös.²⁶

Antaako kanonien tekstikorpus meille vastauksen siihen, kuinka säädökset ja ohjeet ovat asettuneet suhteessa toisiinsa, käytettyihin terminologioihin? Tai missä määrin velvoittavina, kattavina tai ohjeellisina erilaiset säännöt on aikanaan ymmärretty?

Analyysin lähtökohdaksi on luonnollisesti otettava itse lähteet (kanonien korpus), jotka antavat näköalaa sille, kuinka bysanttilaiset kirjoittivat perinteestään. Analyysi edellyttää myös tietoa lähteiden tyypillisestä sisällöstä, julkaisu muodosta, levinneisyydestä ja tekstien rakenteesta. Ongelma on sikäli (valitettavan) yksinkertainen, sillä aikaisin kanonien korpuksen käsikirjoitus näyttää olevan 9. vuosisadalta (Patmos 172).²⁷ Meillä siis ei ole suoraan kodikologista ikkunaa kanonien lähteisiin ennen tätä (vaikka voimmekin tekstikriittisen työn tuloksena arvata tiettyssä määrin aikaisempien korpusten sisällön), mikä tekee kanonien tekstimuotoisesta analyysistä poikkeuksellisen vaikeaa.²⁸ Tässä yhteydessä emme voi perusteellisesti käydä läpi kanonien korpusten historiaa tai tekstiterminologisia variaatioita, mutta voimme todeta, että patriarkka Fotioksen mukaan nimettyä 14-otsakkeista nomokanonista korpusta vuodelta 883 pidetään yleisesti viimeisimpänä laitoksena kanonien osalta.²⁹ Tämän jälkeen ko. korpusta editoitiin maltilla (pääsääntöisesti viitteiden osalta) ja korpuksen kanoninen tekstimateriaali ”jäädettiin” suurimmalta osin.³⁰ Siitä ei kuitenkaan tullut virallista ortodoksisen kirkon kanonien koodeksia, vaikka myöhemmin eräät kanonien tutkijat tätä yrittivätkin osoittaa.³¹

Tämä hyvin implisiittinen korpuksen ”hiljainen hyväksyntä” on vastakohta oikeuslähteiden selkeälle määrittelylle, esimerkiksi keisarin toimesta. Tällainen toimintatapa puuttuu kanonien kohdalla lähes täysin. Trullon

kirkolliskokouksen toinen kanoni eritteli ja tunnusti kanoneja kuuluvaksi yhteen kanoniseen korpukseen³², mutta tätäkin voidaan tulkita siten, että kyseinen kanoni etsii kanonien hyväksyntää itselleen (toisin sanoen omalle lainsäädännölleen, eikä päinvastoin). Trullon 2. kanoni voidaan hyvin mieltää myös ilmaisuksi uskollisuudesta vakiintuneelle perinteelle. Bysanttilaiseen kanoniseen ajatteluun eivät kuuluneet kategoriset, arvovaltaiset sääntöjen vahvistamiset niiden säätämisen yhteydessä. Tunnustaminen näyttää tapahtuneen aina jälkikäteen.

Kanonisen oikeuden terminologiasta puhuttaessa on huomioitava myös se, ettei korpus itsessään käytä nimitystä ”kanoninen oikeus”. Korpuksen kanonit käyttävät eri genrejä ilmaistakseen asiansa (mm. konsiliaarisia julistuksia, kirjeitä, kysymyksiä ja vastauksia).³³ Kanonien tekstirakenne on monipuolinen ja usein keskeisin päätös/tuomio muodostetaan käyttäen εἴ τις + optatiivi -rakenteita³⁴, suoria kieltoja (μή-rakenne),³⁵ tai suoria määräyksiä (ἡ ἀγία σύνοδος ... ὠρισεν ...; ἡμεῖς ... διορίζομεθα ...; ... ὀρίζομεν ...).³⁶ Termistön merkityserojakin tavataan. Trullon 41. ja 46. kanonissa μετ’εὐλογίας, ”jonkun siunauksella”, näyttää tarkoittavan pikemminkin ”jonkun luvalla”. Kanonien pedagoginen puoli on usein yhteydessä apusanoihin ὡς, γὰρ, ἵνα, ὅπως ja ὥστε.³⁷ Kanonit useimmiten katsovat menneeseen säätäessään uusia sääntöjä. Ne puhuvat perinteestä ja perinteestä käsin, pyrkien sijoittamaan itsensä suhteessa aikaisempiin sääntöihin.³⁸

Ensisilmäyksellä Taulukon 1 κανών, ὄρος ja θεσμός -termit olisi suomennettu *säännöiksi*. Tämä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että niiden käyttöyhteys olisi normatiivinen. Esimerkiksi Nikean ensimmäisen kirkolliskokouksen 19. kanonissa esiintyvien keskeisten ὄρος- ja τύπος -termien toisenlainen tulkinta tuo selkeän nyanssieron kyseiseen kanoniin.

Kanonin mukaan ”[Katolisen kirkon yhteyteen pyrkivistä paulikaaneista] on tehty sääntö [että yleensä heidät kaikki on uudelleen kastettava]; [Περὶ τῶν παυλιανισάντων, εἴτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ], ὄρος ἐκτέθειται [ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος.]”³⁹ Εκτέθειται-sanan käyttö perfektissä viittaisi, että kirkolliskokouksen kanoni perustuu aikaisempaan päätökseen, mahdollisesti apostolien 47. kanoniin, johon Theodoros Balsamon (n. 1140–1195) kommentaarissaan viittaa.⁴⁰ Apostolien kanoni selvensi aiemmin kolmiyhteisen Jumalan nimeen tapahtuvan kasteen välttämättömyyttä. Nikean ensimmäisen kirkolliskokouksen kanonin fokus on näin ollen dogmaattisessa kannanotossa. Tämän valossa ὄρος on luonnollisempaa ymmärtää *määritelmänä/päätöksenä*⁴¹ kuin normatiivisena *sääntönä*,

sillä kanoninen oikeus tuntee myös säännöistä joustamisen periaatteen. Säännöistä joustamista ei tosin kanonienkaan mukaan voida soveltaa dogmaattisiin kysymyksiin.⁴² Kanoni jatkaa, että "samaa sääntöä on noudatettava...", "ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται...".⁴³ Merkitykseltään τύπος ei normatiivisessa mielessä ole verrannollinen ὅρος-termiin. Pikemmin se tulisi tulkita aiemmin päätettynä *tapana/mallina*, kuten Karthagon kirkolliskokouksen (255) 49. kanonissa: "pidettäköön kiinni vanhasta *tavasta*; Ὁ ἀρχαῖος τύπος φυλαχθήσεται".⁴⁴

Τύπος-sanaa on kreikan kielessä käytetty yleensä sekä kirjaimellisessa että vertauskuvallisessa mielessä. Se on voinut merkitä jälkeä, mutta myös esikuvaa ja esimerkkiä.⁴⁵ Termillä on kanoneissa toki myös normatiivinen käyttötarkoituksensa, mutta vain ohjeellisessa merkityksessä. Teofilos Aleksandralainen (412) ja Basileios Suuri (n. 379) käyttävät sitä *kaavan* merkityksessä: "tämän *kaavan* mukaan"; "κατὰ τὸν τύπον τοῦτον"⁴⁶; "sama *kaava* pätee myös niihin..."; "Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς...";⁴⁷ "samaa *kaavaa* sovellettakoon siihenkin..."; "Ὁ αὐτὸς κρατεῖτω τύπος καὶ ἐπὶ τῶν...".⁴⁸ Efeson kirkolliskokouksen (431) 8. kanonissa se ilmeisesti viittaa Bysantin siviililakiin: "Jos taas joku esittää äsken säädettyä vastaan sotivan *asetuksen*, on koko ekumeeninen kokous päättänyt, että se on pätemätön"; "Εἰ δὲ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὠρισμένοις προσκομίσει, ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ".⁴⁹ On huomattava, että samaisessa kanonissa myös θέσιμος on käännetty (kirkolliseksi) *asetukseksi*, vaikka kyse näyttää olevan enemmän *säännöstä*. Pyhien apostolien ja pyhien isien *kanonit* sitä vastoin on käännetty *säännöiksi* alkuperäisestä tekstimuodosta poiketen.⁵⁰

Termien käännökset voivat olla hyvin pulmallisia, ja kanonien erityisesti, sillä ne ovat usein sidottu kontekstiin, joka määrää niiden merkityksen. Semiotiikassa tätä tilannetta kuvataan kolmijäseniseksi suhteeksi: joku (A) tulkitsee jotakin (B) jollekin (C).⁵¹ Merkitystä muodostettaessa A ilmaisee jotain tuottaessaan sen, jonka puolestaan C vastaanottaa. Lukija, joka vastaanottaa tuotetun tekstin (merkin), voi joko ymmärtää tai olla ymmärtämättä sitä. Väärinymmärryskin voi johtua joko siitä, ettei tekstin lukijalla (C) ole samaa merkkisysteemiä kuin itse tekstillä (A), tai siitä, että lukija hallitsee tekstin perusmerkityksen mutta ymmärtää sen väärin.⁵²

Loppupohdintaa

Kanonien käyttämä kieli pyrki jo Bysantissa tekemään eron siviililain ja dogmatiikan välillä muodostaen lopulta rinnakkaisen normijärjestelmän, joka käytti paikoin omaa terminologiaansa. Kanonit toimivat ikään kuin sateenvarjona joukolle normatiivisia termejä, joilla on sisällöllisiä merkityseroja ja oma hierarkiansa. Terminä *κανών* on hallitseva siitakin syystä, että se on kirjoitettu oikeusnormi, yleisnimitys laeille ja asetuksille sekä muille kanonien korpuksessa julkaistuille ohjeille, kirjoitetuille ja kirjoittamattomille. *Ὁμοῦς* on sitova oikeussääntö/määritelmänä, joka on historian saatossa vähittäin jäänyt kanoniin nähden toiselle sijalle toisen ekumeenisen kirkolliskokouksen jälkeen. Lopulta sen merkitys muodostui enemmän opilliseksi kuin kurinpidolliseksi termiksi. *Διάταξις*, *-[ταγμα]*, *-[ταγή]* voidaan tulkita sitovaksi asetukseksi ja ohjeeksi, täsmentäväksi tai täydentäväksi säädökseksi. *Νόμος* on yksittäinen sääntö kanonien korpuksessa, joka viittaa pääsääntöisesti Bysantin siviililakiin tai Vanhaan testamenttiin. Toisinaan se voi viitata yleiseen käytäntöön. *Θεσμός* näyttäisi viittaavan enemmän kirjoittamattomiin sääntöihin, toisin sanoen (paikalliseen) traditioon.

Lopuksi voidaan todeta, että lukiessamme esimerkiksi seuraavaa: ”on tehty sääntö; sääntöä on noudatettava”, käsillä on tyypillinen esimerkki kääntäjän tulkinnasta – joskus jopa kontekstin väärinkäsityksestä. *Säännön* takaa voikin paljastua alkukielinen termi, jonka käyttöyhteys voi tarkoittaa kirjoittamatonta, väljää sääntöä, tai tiukkaa opillista päätöstä. Tästä syystä olisi hyödyllistä, jos kanonisen oikeuden tutkimuksen painopisteeksi Suomessa muodostuisi apostolien ja ekumeenisten kirkolliskokousten kanonien uudelleen suomentaminen alkukielestä.

Viitteet

- ¹ Esim. Heinz Ohme, Herbert Opper, David Wagschal ja Hamilton Hess.
- ² Kanonien korpuksella tässä yhteydessä tarkoitetaan 14-otsakkeista kanonien kokoelmaa (Nomokanonía) patriarkka Fotioksen aikakaudelta vuodelta 883. Kanonien luettelointiin synodien ja kirkolliskokousten osalta on otettu topografinen lähestymistapa ottamatta kantaa korpuksessa esiintyvien Konstantinopolin 861 ja Hagia Sofian 879 synodien statukseen (*Πάλλη-Ποτλή* 1852, T.I, 10–12). Näin ollen ensimmäisestä ekumeenisesta kirkolliskokouksesta Nikeassa vuonna 325 käytetään muotoa I Nikea (325), toisesta I Konstantinopoli (381), kolmannesta

- Efesos (431), neljännestä Kalkedon (451), viides-kuudennesta Trullo (691/2), seitsemännestä II Nikea (787). Trullolla tarkoitetaan viides-kuudetta ekumeenista kirkolliskokousta (Πενθέκτη), joka kokoontui Konstantinopolissa 691/2 keisarinpalatsin niin kutsutussa kupolisalissa (ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου τῆ λεγομένη ὀ Τροῦλλος) keisari Justinianos II aikakaudella. *Μεμβίσιουλου* 1990, 279–285.
- ³ Kreikan kielen διαταγ-variantti näyttää viittaavaan usein Kristuksen käskyihin, apostolien käskyihin ja apostoliseen konstituutioon. *Wagschal* 2015, 140.
- ⁴ "νόμος κανονικός καὶ παλαιός", "vanha ja kanoninen laki". Ks. *Joannou* 1964.
- ⁵ Hagia Sofian 2. ja 3. kanonit on suomenkielisessä laitoksessa yhdistetty. Vrt. esim. *Ράλλη-Ποτλή*-laitokseen, jossa ne ovat erillään. *Ράλλη-Ποτλή* 1852, T.II, 705–712.
- ⁶ Ks. *Μεμβίσιουλου* 2013.
- ⁷ Esim. seuraavat termit esiintyvät niin kanoneissa kuin *Elogassa* ja *Prokheironissakin*: ἀπαγορεύω, ἔδοξε, ἔξεστι δικαίω, κελεύω, προστάσσω, ὀρίζω, διορίζω, προσδιορίζω ja ψηφίζομαι. Ks. *Μεμβίσιουλου* 2013; *Archi-Colombo* 1986–1989.
- ⁸ Ks. Kalkedon 3, 18; Trullo 34, 71; Karthago 56, 93, 99, 102, 117, 119, 129; Konstantinopoli (861) 6.
- ⁹ Ks. Apostolien 63, 41; Trullo 33, 70, 82; II Nikea 6; Basileios Suuri 3, 87.
- ¹⁰ *Ohme* 1998, 47–50.
- ¹¹ Bysantin ajan toinen merkittävä kanonien tulkitsija Ioannis Zonaras (1074–1159) mainitsee termin viitattaessa Raamatun kaanoniin. *Ράλλη-Ποτλή*, 1854, T. IV, 81.
- ¹² *Ράλλη-Ποτλή* 1859, T.VI, 5–6.
- ¹³ Ks. Atanasios Suuren 2. kanoni; Amfilokios Ikoniolaisen 1. kanoni; Karthagon kirkolliskokouksen 24. kanoni.
- ¹⁴ Ks. Antiokian kirkolliskokouksen 1, 2, 6, ja 11. kanonit; I Nikea 16. ja 17. kanonit; Efeson 2. kanoni, II Nikean 5. kanoni.
- ¹⁵ Ks. Karthagon kirkolliskokouksen 110. kanoni.
- ¹⁶ *Μεμβίσιουλου* 1990, 58–59; *Joannou* 1962a, 500–501. Metropoliitta Paulos viittaa mm. keisari Theodosius I (347–395) lausumaan (προκειμένω), joka selvästi erottaa kaksi termiä toisistaan.
- ¹⁷ *Schwartz* 1960, 177.
- ¹⁸ *Acta conciliorum oecumenicorum* 1933, 91; *Price-Gaddis* 2005, 157.
- ¹⁹ *Wagschal* 2015, 151. Herbert Opper pitää niitä enemmän tai vähemmän synonyymeinä. Opper viittaa muun muassa Aristotelin *Protrepitkos*-teoksessa esiintyvään vertaukseen. *Opper* 1937, 28–29, 51–72; *Ohme* 1998, 27, 156–167, 253; *Hess* 2002, 45–46, 78, 82–83.
- ²⁰ "θεσμούς δὲ τοὺς ἀρχαίους τύπους λέγει, καὶ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐνταῦθα, νόμους δὲ τοὺς ἐγγράφους» ["asetukseksi kutsutaan kirjoittamattomia kaavoja ja vanhoja perinteitä – laiksi kirjoitettuja"]. *Ράλλη-Ποτλή* 1852, T.II, 710. Ks. myös *Joannou* 1962a, 495.
- ²¹ *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* 1980, 446, 416; *Joannou* 1962a, 261, 218.
- ²² Ks. esim. Trullo 13, Efesos 8, II Nikea 1, I Nikea 13.
- ²³ Ks. esim. I Nikea 19, Trullo 1, 19, Basileios Suuri 17, Ankyra 19, 21, 23, Sardika 4.

- ²⁴ Ks. esim. II Nikea 1, Konstantinopoli (861) 9, Trullo 2, II Nikea 4, Basileios Suuri 88.
- ²⁵ Ks. esim. I Nikea 13, Konstantinopoli (861) 17, Hagia Sofia 3.
- ²⁶ Ks. esim. Antiokia 3, 11, 23, Hagia Sofia 2, Efeso 8, 12.
- ²⁷ *Σακελίων* 1890, 92–94; *Μεμβίσσιου* 2006, 19–20; *Turner* 1914, 161.
- ²⁸ Tässä yhteydessä on syytä mainita Dieter Simonin vuonna 1974 perustama tutkimusryhmä Edition und Bearbeitung byzantinischer Rechtsquellen, joka on mikrofilmannut ja koonnut lähes kaikki tunnetut bysantinilaisen lain käsikirjoitukset 1600-luvulle saakka. Käsikirjoitusten mikrofilmit sijaitsevat Frankfurtissa (Max-Planck-Institut für Europäische Rechtsgeschichte). Ks. *Burgmann* et al. 1995; *Burgmann, Schminck, Getov* 2010; *Schminck, Getov* 2014; *Wagschal* 2015, 25.
- ²⁹ Ks. *Μεμβίσσιου* 1990, 83–91.
- ³⁰ *Wagschal* 2015, 49.
- ³¹ *Μεμβίσσιου* 1990, 91–92.
- ³² *Joannou* 1962a, 120–125.
- ³³ Pyhien isien kanonit ovat useimmiten vastauksia kysymyksiin (ἐρωταπόκρισις) tai selvennöksiä tiettyihin sääntöihin.
- ³⁴ Ks. erityisesti Gangran kanonit.
- ³⁵ Ks. esim. Kalkedonin 6. kanoni.
- ³⁶ Ks. esim. Konstantinopolin (861) kanonit.
- ³⁷ Ks. esim. Apostolien 22. kanoni.
- ³⁸ Vrt. esim. Ankyran 21., Kalkedonin 28., Konstantinopolin 2., Trullon 6. ja Apostolien 26. kanoneja.
- ³⁹ *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* 1980, 176; *Joannou* 1962a, 40.
- ⁴⁰ *Πάλλη–Ποτλή* 1852, T.II, 162.
- ⁴¹ Vrt. englannin kielen käännöksiin ”decision”, ”decree”, ”order”. Ks. *Lampe* 1961.
- ⁴² *Archondonis* 1983, 42. Dogmien kielelliset eroavaisuudet idän ja lännen kirkon välillä 400-luvulle tultaessa eivät näyttäneet olleen este uskonyhteydelle. Esimerkiksi Atanasios Suuri ei vastustanut läntisten teologien toiveita käyttä ”persoona” -ilmaisua ”hypostasiksen” sijaan. Gregorios Teologi kutsuikin tämän johdosta Atanasiosta ”todelliseksi Jumalan mieheksi ja suureksi sielujen oikonomokseksi”, sillä hän ymmärsi kuinka sivuuttaa ”nimet” ja ”sanat” realiteettien tähden, johon usko ja totuus kuuluvat.
- ⁴³ *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* 1980, 176; *Joannou* 1962a, 41.
- ⁴⁴ *Paikallissynodioiden kanonit* 1983, 63; *Joannou* 1962b, 267.
- ⁴⁵ Vrt. τύπτω (lyödä), josta τύπος on voitu johtaa, jolloin se tarkoittaisi iskusta syntyynyttä jälkeä. Ks. *Lampe* 1961.
- ⁴⁶ Teofilos Aleksandrialaisen 12. kanoni. *Pyhien isien kanonit* 1985, 94; *Πάλλη–Ποτλή* 1854, T.IV, 351.
- ⁴⁷ Basileios Suuren 76. kanoni. *Pyhien isien kanonit* 1985, 62; *Πάλλη–Ποτλή* 1854, T.IV, 239.
- ⁴⁸ Basileios Suuren 78. kanoni. *Pyhien isien kanonit* 1985, 63; *Πάλλη–Ποτλή* 1854, T.IV, 240.
- ⁴⁹ *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* 1980, 225; *Wagschal* 2015, 140.

⁵⁰ *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* 1980, 224; Joannou 1962a, 63–65.

⁵¹ *Tarasti* 2004, 225–226.

⁵² *Tarasti* 2004, 31.

Lähteet

Joannou, Périclès-Pierre

1962a *Fonti. Discipline Générale Antique (IIe–IXe s.)*. T. I, 1. Tipogra a Italo-Orientale "S. Nilo". Grottaferrata (Roma).

1962b *Fonti. Discipline Générale Antique (IVe–IXe s.)*. Les canons des Synodes Particuliers. T. I, 2. Tipogra a Italo-Orientale "S. Nilo". Grottaferrata (Roma).

Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen

1980 *Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo*. Pieksämäki.

Paikallissynodiien kanonit

1983 *Paikallissynodiien kanonit*. Sisälähetysseuran kirjapaino. Raamattutalo. Pieksämäki.

Pyhien isien kanonit

1986 *Pyhien isien kanonit*. Sisälähetysseuran kirjapaino. Raamattutalo. Pieksämäki.

Ράλλη, Γ., Ποτλή

1852–1859 *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείστοις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων*. T. I–VI. Ἀθήνησιν.

Kirjallisuus

Acta conciliorum oecumenicorum

1933 *Acta conciliorum oecumenicorum*. Ed. Eduardus Schwartz. T. II, Vol. 1, Pars 1. Walter De Gruyter & Co. Berolini et Lipsiae.

Archondonis, Bartholomeos

1983 *The Problem of Oikonomia Today*. – *Oikonomia & Mixed Marriages*. Kanon, Vol. VI. Wien. 39–50.

Hess, Hamilton

2002 *The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica*. Oxford University Press.

Μενεβίσογλου, Παύλος

1990 *Ίστορική εισαγωγή εις τούς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας*. Στοιχόλαμη.
2006 *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ἱερῶν κανόνων (Πάτμου 172 – Ἀθηνῶν 1372)*. ΝΟΜΟΚΑΝΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ (ἀριθμ. 20). Ἐκδόσεις ΕΠΕΚΤΑΣΗ. ΑΘΗΝΑ.

Ohme, Heinz

1998 *Kanon Ekklesiastikos: die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriffes*. Walter De Gruyter. Berlin.

Oppel, Herbert

1937 *ΚΑΝΩΝ*. Zur Bedeutungsgeschichte des Wortes und Seiner Lateinischen Entsprechungen (Regula–Norma). – *Philologus*, Supplementband XXX, Heft 4. Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung. Leipzig. 1–107.

Price, R., Gaddis, M.

2005 *The Acts of the Council of Chalcedon*. – *Translated Texts for Historians*. Vol. 45. Liverpool University Press.

Schwartz, Edward

1960 *Die Kanonensammlungen der Alten Reichskirche*. – *Zur Geschichte der Alten Kirche und Ihres Rechtes*. Gesammelte Schriften 4. Walter De Gruyter & Co. Berlin. 159–275.

Tarasti, Eero

2004 *Arvot ja merkit. Johdatus eksistentiaalisemiottiikkaan*. Gaudeamus. Helsinki.

Turner, C. H.

1914 *Canons Attributed to the Council of Constantinople, A.D. 381, Together With the Names of the Bishops, From Two Patmos MSS POB' POG'*. – *The Journal of Theological Studies*. Vol. 15, No. 58. Oxford University Press. Oxford, UK. 161–178.

Wagschal, David

2015 *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition, 381–883*. Oxford University Press. Oxford, UK.

Sanakirjat ja hakuteokset

Archi, G., Colombo, A.

1986–1989 *Legum Iustiniani imperatoris vocabularium. Novellae: Pars Graeca. Tomus 1–7. Cisalpino-Goliardica. Milano.*

Burgmann, Ludwig, Fögen, Marie Theres, et al.

1995 *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts. T. I: Die Handschriften des weltlichen Rechts: Nr. 1–327. Löwenklau-Gesellschaft. Frankfurt am Main.*

Burgmann, Ludwig, Schminck, Andreas, Getov, Dorotei

2010 *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts T. 2, Die Handschriften des kirchlichen Rechts I: Nr. 328–427. Löwenklau-Gesellschaft. Frankfurt am Main.*

Joannou, Périclès-Pierre

1964 *Fonti. Discipline Générale Antique (IVe–IXe s.). Index analytique aux CCO, CSP, CPG. Tipogra a Italo-Orientale "S. Nilo". Grottaferrata (Roma).*

Lampe, G. W. H.

1961 *A Patristic Greek Lexicon. Clarendon Press. Oxford.*

Μενεβίσογλου, Παῦλος

2013 *Λεξικὸν τῶν ἱερῶν κανόνων. NOMOKANONIKH BIBLIOΘΗKH (ἀριθμ. 28). Ἐκδόσεις ΕΠΕΚΤΑΣΗ. ΑΘΗΝΑ.*

Σακελίων, Ιωάννης

1890 *Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη: ἦτοι ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον Γεραρᾶς καὶ Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν. Αθήνησιν.*

Schminck, Andreas, Getov, Dorotei

2014 *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts T. 3, Die Handschriften des kirchlichen Rechts II: Nr. 428–527. Löwenklau-Gesellschaft. Frankfurt am Main.*

Summary

Jelisei Heikkilä, *Perspectives on the Nomenclature of Canon Law*

This review aims to identify the terminological equivalents for the word “canon” (Greek *κανών*) which refers to a particular ecclesiastical rule in the corpus of canons of the Orthodox Church. The article seeks to clarify the Finnish equivalents of normative terms and finally to evaluate their usage in the Finnish corpus through a few case studies. The study also addresses the following questions: What meaning does a particular term give to the substance itself? What differences in the usage of terms can be found?